

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ - ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Սիրոն»ի վերջին (10րդ) : համա-
րում, էջմիածնական քղբակցութեան
մէջ դուած են էջմիածնի, այսպէս կոչ-
ւած, Ազգային - եկեղեցական ժողովի
մշակած Հայոց եկեղեցու Սահմանադր-
ութեան Նախագիծը Գեր. Հոգ. Խորհրդի
վերջնական խմբագրութեան եւ Կիլի-
կիոյ Տան Կաթողիկոսի ու Երուսաղէմի
եւ Կ. Պոլսի պատրիարքների հաւանու-
թեան ենթարկելուց յետոյ պէտք է
հաստատուի Կաթողիկոսի կոնդակով եւ
դրի գործադրութեան՝ հետագային Ազ-
գային - եկեղեցական ժողովի վերջնա-
կան քննութեան եւ հաստատութեան
ներկայացնելու պայմանով: Ահա այդ
նախագիծի 15 կէտերը այն ձեւով, ինչ
ձեւով որ ուղարկւած են «Սիրոն»ին էջ-
միածնից:

1. Հիմնական կանոններ:
2. Ազգային-եկեղեցական ժողով:
3. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս:
4. Կիլիկիոյ Տան Կաթողիկոսութիւն,
Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսի Պատրիար-
քութիւններ:
5. Տեղապահ Ամենայն Հայոց Կաթո-
ղիկոսի:
6. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդ:
7. Թեմական պատգամաւորական ժո-
ղով:
8. Թեմական առաջնորդ:
9. Թեմական կամ վիճակային խոր-
հուրդ:
10. Ծխական ժողով:
11. Ծխական խորհուրդ:
12. Եկեղեցու պահպանութեան ազ-
բիրներ:

13. Կրթական եւ բարեգործական հաս-
տատութիւններ:

14. Կառավարութիւն եկեղեցական
գոյքերի եւ հաստատութիւնների:

15. Քահանաների եւ սրանց որբերի
եւ այրիների պահպանութիւն:

Այս նախագիծի, ինչպէս եւ առհասա-
րակ Հայոց եկեղեցուն վերաբերող հար-
ցերի մէջ կայ երկու կողմ՝ 1) գուտ
կրօնական-եկեղեցական եւ 2) ազգային
մշակութային-տնտեսական, եթէ կու-
զէ՛ք եւ քաղաքական: Առաջինը մեզ չի
հետաքրքրում. մա միայն հաւատացեալ-
ներին է վերաբերում. երկրորդը՝ ընդ-
հանուր ազգային գործ է, այսօր ունի
շատ հրատապ մշակութիւն եւ պէտք
է քննի ու որոշի ամենայն ուշադրու-
թեամբ եւ լրջութեամբ: Եթէ խորհրդա-
յին սահմաններում եկեղեցին, ազգային
հաւաքական կեանքի տեսակետից, իրա-
ւագործ եւ այլեւս անարժէք հաստա-
տութիւն է, արտասահմանում մա պա-
հում է իրականութեան որոշ դիրքեր, ազգի
համար որոշ չափով պետական գործօնի
նշանակութիւն ունի եւ տնտեսական ու
կրթական-մշակութային տեսակետից ա-
ռաջնակարգ արժէք է: Հետեւաբար, ե-
կեղեցական սահմանադրութեան հարցով
պէտք է շահագրգռւեն ոչ միայն կրօնա-
կան-կղերական շրջաններն ու հաւա-
տացեալ զանգածը, այլեւ բովանդակ
հայ ժողովուրդը, մանաւանդ մեր դե-
կավար շրջանները:

Սխալ է արտասահմանում էլ լսող
այն միտքը, թէ եկեղեցական-թեմական
գործերը պատկանում են միայն եկեղե-
ցականներին եւ մեզ իմաստով ծխական-

ներին: Եթէ խնդիրը վերաբերում է միայն եկեղեցու նկարական կառուցածքին, ծիսական-արարողական մասին, հոգեւորականութեան վիճակի տնօրինման - այո՛, այդ խնդիրներով քո՛ղ զբաղւեն իրենց եկեղեցականները: Բայց հայ կեանքի դառն պայմանների հետեւանով, շատ-շատ տեղեր, եկեղեցու եւ քեմական իշխանութեան հետ կապւած են եւ ազգային հարստութիւնները, ե՛ւ դպրոցն ու մշակութային պէս - պէս հիմնարկութիւններ եւ նոյն իսկ քաղաքացիական որոշ իրաւունքներ - քողմել այս խնդիրները միայն եկեղեցականներին, ի հարկէ, կարելի չէ, եւ պէտք չէ: Ուստի եւ, քանի որ հրապարակ է դրւած ազգային - եկեղեցական սահմանադրութեան մշակութեան հարցը, այդ հարցով լրջօրէն պէտք է զբաղուի ինքը ժողովուրդը եւ ազգային - ժողովրդական կազմակերպութիւնները: Սահմանադրութիւնը չի կարող ու չպէտք է լինի արդիւնք լոկ էջմիածնական սահմանափակ եւ իրաւագուրկ վիճակի մէջ դրւած «Ազգ. - եկեղեցական» ժողովի կամ Գեթ. Հոգ. Խորհրդի անգամ մի քանի վեղարարութեան, ոչ ալ քննի պոլսական - երուսաղէմական պատրիարքների կամ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան առանձնասենականութիւն: Նա պէտք է դրի համաժողովրդական բընութեան եւ մշակչի ու վաւերացի իսկական ազգային ներկայացուցչութեան կողմից, այլապէս ազգային - եկեղեցական սահմանադրութիւնը անխուսափելիօրէն կը դառնայ անբաւականութիւնների եւ ներքին հակամարտ ուժերի բախման մոտ արբիւր եւ չի հասնի իր նպատակին: Ազգային Սահմանադրութիւնից 65 տարի յետոյ կազմւած սահմանադրութիւնը ձեռով ու բովանդակութեամբ պէտք է լինի աւելի արդիական եւ աւելի կատարելաւ:

Նախագծի հրատարակւած կէտերից դուրս է հասկանալ, բայց բնում է բէ սահմանադրութեան հեղինակները

բաւարար չափով հաշւի չեն առել էջմիածնի դերը. ստեղծւած պայմաններում էջմիածնի կենտրոնական իշխանութիւնը լինելու է աւելի բարոյական քան իրական: Ինչպէս յայտնի է, խորհրդային օրէնքներով էջմիածինը իրաւաւորական անձնաւորութիւն չէ, պետութեան աչքին նրա գոյութիւնը սոսկ հանդիմանի է, սեփականութիւն ունենալու իրաւունք չունի*): Արդ՝ մի հիմնարկութիւն, որ իր երկրում իրաւագուրկ եւ արեւմտեան հաստատութիւն է, իրաւական ոյժ ու հեղինակութիւն չի ունենայ եւ ուրիշ երկրներում: Էջմիածնի իրաւասութիւնը հայոց եկեղեցու կեանքում գուտ կրօնա-վարչական ու հոգեւոր-բարոյական սահմաններից այն կողմ չի կարող անցնել: Ուրեմն, Սահմանադրութիւնը, եթէ նա ունենալու է ընդհանրական ծաւալ, պէտք է խմբագրի այնպէս, որ արտասահմանի քեմերի ազգային-նկարական իրաւունքները պատահականութեան չըմատնեն, այլ ապահովւեն այսօր ու ապագային օրինական ամուր հիմքերով: Ուրիշ խօսքով, ուղեմբ-չուգեմբ, էջմիածնի իրաւասութիւնը արտասահմանի վերաբերմամբ զգալի չափով պիտի կըրնատուի:

Միւս կողմից, նախագծի կէտերը չեն առնւ, բայց պէտք է որոշ լինի եւ մի ուրիշ կարեւոր հանգամանք. ի՞նչ է լինելու մոտ սահմանադրութեան հիմքը, այսինքն՝ մինչեւ ո՞ւր են տարածելու քեմերի եւ ժողովրդի իրաւունքները. իշխելու է բացարձակ ժողովրդապետութիւնը, թէ՞ մոտից իր ուժի մէջ պիտի մնայ վեղարարութեան կամ քեմի եւ եկեղեցական-կրթական բնութեամբ, ո-

*) «Խորհրդ. Միութեան մէջ, ինչպէս բոլոր եկեղեցիները, նոյնպէս Հայոց եկեղեցին իրաւունք չունին սեպականութիւն, կալաւածներ եւ այլն ունենալու», գրում է «Սիոն»-ի էջմիածնի թղթակիցը (ՁՆՁ 10 էջ 318):

րից այնքան տուժել ու տուժում են այսօր էլ բեմական եւ կրքական-մշակութային հաստատութիւնները: Մինչեւ որ Սահմանադրութիւնը ամուր կերպով չկանգնէ ժողովրդական-ընտրական սկզբունքի վրա եւ ազգային-բեմական գործերը չանցնեն ժողովրդի ձեռքը, ներկայ փաստը, ի հարկէ, ոչնչով չի մեղմանայ:

Կան եւ ուրիշ խիստ կարեւոր հարցեր, որոնք չպէտք է անտեսեն սահմանադրութեան փնտրեան ժամանակ, բայց

ՔԱՆԻ ՄԸ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեր անմահ աշուղը Սայեաք Նովան իրեն համար գրական անուն է կազմէր գործածելով երկու բառեր: Սայեաք՝ արաբերէն, Նովա՝ պարսկերէն: Ի՞նչ են այդ բառերը:

Ս - Ե - Դ, որ կը կարդացուի Սայդ, արաբերէն արմատ - բայէ եւ կը նշանակէ որս, որսակ, բռնաբերութիւն: Շարունակաբար մոյն գործը կատարող անձը ցոյց տալու համար, արար փերականութիւնը բայ-արմատի երկրորդ տառնէ յետոյ մէկ *ա* (էլիֆ) կը դնէ եւ երկրորդ տառը կը կրկնէ արտասանելու ժամանակ, բայց գրելու ատեն կը սղէ:

Ուստի՝ Ս - Ե - Դ (Սայդ) - որս, որսակ:

ՍԵՆԱԴ (Սաեադ) } որսորդ, որսկան:
ՍԵՆԱԴ (Սայեադ)

Հայերէնի մէջ իրար փոխելու երկու *Ե* - *Ե* - *Ե* առաջինը փոխելու է *Յ* - *Ե*: երբ արաբերէն տառերով կը գրենք Սայեադ, կը գործածենք միայն *Հ* որս տառ Ս - Ե - Ա - Դ եւ կը կարդանք՝ Սայեադ:

«Սայեաք»-ի «ք»-ն նիշտ է քէ սը-լսալ:

- Սլսալ է: Արաբերէն «տալ» տառով կը գրուի սայդ եւ սայեադը, որին համապատասխանող տառն է հայերէնի մէջ՝ Դ: Օրինակ, *մէր*՝ հայերէն մարդ, *վէր*՝ վարդ:

մինչեւ որ նախագծի բնագիրը հրապարակ չդրուի, դժար է որոշ բան ասել: Պէտք է պահանջել, որ այդ նախագիծը օր առաջ հրատարակուի, որ նրա փնտրեան կոչի ինքը ժողովուրդը, որ սահմանադրութեան բնագրի մէջ հաշիւ առնելն նոր ժամանակների եւ բոլոր վայրերի ուրոյն պայմանները եւ որ վերջնական հաստատումը կատարուի ժողովրդի իրական ներկայացուցիչների կողմից:

Ասոր կը հակառակին՝ ըսելով, քէ Սայեադ Նովան ինքը իր անունը կը գրէր «*Ք*»-ով:

Սայեադ Նովան ոչ միայն իր անունը «*Ք*»-ով կը գրէր, այլ տեղ տեղ վարդը կը գրէր վարք, մարդը՝ մարք: Արդ՝ մենք ի ընտելութեամբ անոր ուղղագրութեան բոլոր կէտերուն - ի հարկէ մ'չ: Սայեադ Նովան իրաւունք ունէր հաստատել երկու բառեր իրեն համար յատուկ անուն մը շինել եւ գրել այնպէս, ինչպէս իրեն հանելի էր, առանց ուղղորդութիւն դարձնելու ուղղագրութեան: Եւ մենք ալ պարտաւոր ենք գրելու այնպէս, ինչպէս ինքը կը գրէր: Սակայն, երբ պարտաւորուեալ եւ վերլուծումներու մէջ կը մտնենք, երբ կուգնեն իմաստ տալ անունին ու փերականութին վերլուծել, պէտք է գրենք Սայեադ եւ ոչ Սայեաք, ինչպէս կը գրենք վարդ եւ ոչ վարք, մարդ՝ ոչ քէ մարք:

Նովա - պարսկերէն ունի *ն*-*վ*-*ն*-*վ*-*ն* մուր. նաեւ *ն*-*վ*-*ն*-*վ*-*ն* մայն, երգ: Պարսկահայերը յաճախ կըսեն՝ նովուդ-մոր օր, նովրահար - մոր գարուն:

Նվ - *ն*-*վ* յաճախ գործածուող բառ չէ. անոր կցելով *ադ* մասնիկը կը դառնայ նազ, որը եղածին պէս հայերէնը տառեր է իր մէջ:

Նովայի վերջին *ա* մասնիկը ո՞րտեղէն կուգայ: